

VOJTECH ZAMAROVSKÝ

ICH
VELIČENSTVÁ
PYRAMÍDY

Vojtech Zamarovský
ICH VELIČENSTVÁ
PYRAMÍDY

Pyramída kráľa Chufua pri Gíze.
Pochádza asi z polovice 26. storočia pred. n.l.
a je najväčšou pyramídou v Egypte.

Vojtech Zamarovský

ICH VELIČENSTVÁ
PYRAMÍDY

PERFEKT

© Dr. Vojtech Zamarovský 1977, 2001

Photography © Jozef Hudec, Peter Zamarovský, nadácia Aigyptos, archív 2001

Illustrations © Radka Lahodná 2001

Design © Pavel Choma, Ivan Bílý 2001

Slovak edition © Perfekt 2001

6. zväzok súborného diela Vojtecha Zamarovského

Vojtech Zamarovský

ICH VELIČENSTVÁ PYRAMÍDY

Druhé slovenské vydanie, v rámci súborného diela vydanie prvé

Autori fotografií Dr. Jozef Hudec, Dr. Peter Zamarovský, nadácia Aigyptos a archív

Autorka ilustrácií Radka Lahodná

Odborná spolupráca RNDr. Jozef Hudec

Grafická úprava Pavel Choma a Ivan Bílý

Vydal Perfekt, a. s., Karpatská 7, 811 05 Bratislava, ako svoju 273. publikáciu.

Rok vydania 2001

Zodpovedná redaktorka Elena Linzbothová

Jazyková redaktorka Veronika Šimovičová

Sadzba a zalomenie Choma&Krupa, Žilina

Vytlačila Knihhtlačiareň Svornosť, a. s., Bratislava

ISBN 80-8046-102-3

ÚVODOM

8

I/ KAMENNÉ ZÁZRAKY NA NÍLE

1. EURÓPA SA DOZVEDÁ O PYRAMÍDACH 13

„Otec histórie“ Herodotos. Prvé svedectvá o pyramídach. Diodórove a Strabónove doplnky. Plínius: „Márnivá pýcha faraónov!“ Div sveta Filóna Byzantského. „Starý Egypt“ – už pre „starých Egyptanov“

2. KALIF AL-MA' MÚN A ARABSKÍ HISTORICI 30

Arabi dobývajú Egypt. Al-Mas'údí a rovnako slávni muži o pyramídach.

Poklady, aké nevidel ani Alí Baba. Kalifove vojnové barany v robote. Abd el-Latif: zničenie farebnej pyramídy? Záhady a zrnká pravdy

3. DOBRODRUHOVIA, VOJACI A HLADAČI POKLADOV 44

Opäť návštevníci z Európy. Reportáže od Gízy a astronóm Greaves. Pococke objavuje pyramídy pri Sakkare a Dahšúre. Následky Niebuhrovej zastávky v Káhire. Silák Belzoni otvára Rachefovú pyramídu. Plukovník Vyse: pušným prachom proti Chufuovi! Zabudnuté prvenstvo Václava Prutkého. Naši v Egypte

4. PRÍCHOD EGYPTOLÓGOV 74

Napoleon pod pyramídami. „Egypt ako na dlani“. Kľúč k všetkým tajomstvám: hieroglyfy! Champollionova a Lepsiusova výprava. Od objavenia k poznatkom: Mariette, Maspero, Petrie. Egyptológovia nášho storočia. „Triumf vedy“

II/ OTÁZKY A ODPOVEDE Z RÍŠE MŔTVYCH

5. POHĽAD DO EGYPTSKÝCH DEJÍN 109

„Dar Nílu“. Pramene a problémy historikov. Ľud, jazyk, písmo; vznik štátu. Archaická doba a Stará ríša. Medziobdobie zmätkov a Stredná ríša. Päť storočí Novej ríše. Neskorá a ešte neskoršia doba. Kedy zani-
kol
staroveký Egypt?

6. NÁBOŽENSTVO, MÚMIE A HROBKY 147

Náboženstvo cudzie už Grékom. Kult slnka, kult zvierat, zbožštenie kráľa. Mýty a predstavy o posmrtnom živote. Predovšetkým treba

zachovať neporušené telo! Rady a veci potrebné na onen svet.
Miesta posledného odpočinku

7. AKO SA ZRODILA PYMAMÍDA?

171

Na počiatku bola jama v piesku. Hrobka zvaná mastaba. Prechod k stupňovitej pyramíde. Architekti, kamenári, robotníci. „Tu naozaj nie je všetko celkom jasné.“ Kryštalizácia tvaru: tri medzičlánky. „Pravá pyramída“

III/ PYRAMÍDY VO SVETLE VEDY

8. STUPŇOVITÉ PYRAMÍDY Z POČIATKOV STAREJ RÍŠE

203

K pyramídam sa chodí z Káhiry. Mennefer čiže Memfis a jeho „Mesto mŕtvych“. Džoserova pyramída pri Sakkare: najstaršia zo všetkých. Prázdny sarkofág kráľa Sechemcheta. Deväť záhadných pyramíd z tretej dynastie. Zrúcanina pri Meidúme

9. „VRCHY FARAÓNOV“ ŠTVRTEJ DYNASTIE PRI GÍZE

226

6 | Odbočka do Dahšúru. Konečne Veľká pyramída! Po Chufuovi Racheť. „Božský je Menkaure“. Otázky pred tvárou Sfingy. Gízske stavenisko pred 4500 rokmi. Abú Rawáš a „Mastaba faraóna“

10. PYRAMÍDY PIATEJ A ŠIESTEJ DYNASTIE

261

„Čisté sú miesta kráľa Weserkafa.“ Komplex pyramíd pri Abú Síre. Odchýlka od astronomického severu, ktorá sa rovná nule. Nové pyramídy na bielej sakkarskej planine. Texty z podzemia: básne a farby. Ibiho minipyramída

11. RENESANCIA A KONIEC: PYRAMÍDY STREDNEJ RÍŠE

291

„Nepohrdaj mnou, že som iba z tehiel!“ Mentuhotepov chrám. Opäť Dahšúr, potom Lišt, Hawára, Illáhun. Anonymné pyramídy. Posledná, čo poznáme: Chendžerova pri Sakkare. Prečo sa prestali stavať pyramídy?

IV/ DODATOK

12. POSLEDNÉ ZÁHADY

309

Pyramidológia, pyramidománia, pyramidiotizmus. „Kamenná biblia“, „Kalendár osudu ľudstva“ atď. Škótsky kráľovský astronóm Piazz Smyth. Paralely v Mexiku a Heyerdahlova plť. Otázky von Dänikena. Hypotézy, omyly, fantázie... Pohľad, o akom sa nesnívalo ani faraónom

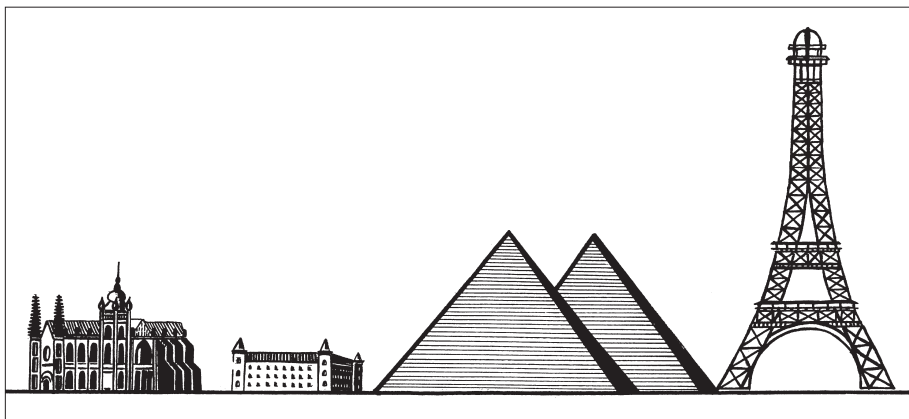
POZNÁMKA	339
PREHLAD EGYPTSKÝCH PANOVNÍKOV	340
PREHLAD EGYPTSKÝCH PYRAMÍD	343
LITERATÚRA	347

ÚVODOM

Táto kniha pozýva do čarovnej krajiny na Níle. K najstarším a zároveň najväčším monumentálnym stavbám na svete, ktoré sa tam týčia do neba medzi striebrištožltou púšťou a olivovohnedou majestátnou riekou. K fantastickým a napriek tomu geometricky triezvym stavbám, ktoré Arabi volajú vo svojej kvetnanej reči „vrchy faraónov“. K pyramídam.

Tisíce rokov stoja tieto kamenné zázraky na planine, čo sa rozprestiera od Abú Rawáša cez Gízu po Illáhun, a milióny ľudí z celého sveta neľutovali cestu, aby ich navštívili: globetroteri z antického Grécka i z káhirského Hiltona, rímski a iní cisári a bagdadsí kalifovia, dobrodruhovia v uniformách i v džínsoch, misionári, astronómovia, hľadači pokladov, vedci znáhi egyptských hieroglyfov i obyčajní zvedavci, účastníci zájazdov najrôznejších cestovných kancelárií. Všetci stáli pred nimi v úžase, všetci krútili hlavami, všetci si kládli otázky. Ako mohlo komu zísť na um navštíviť také vrchy balvanov do takej výšky? Pred toľkými tisícročiami!

Pohľad na pyramídy si tieto otázky vynucuje: dnes rovnako ako v časoch minulých a asi aj v budúcih. Prv si ich kládli ľudia zo zvedavosti, dnes v šoku z údivu. Všeobecne sa predsa vie, že pyramídy boli hrobky egyptských kráľov, že mali byť nedobytnými krytmi pre ich mumifikované telá a pohrebnú výbavu, že ich postavili poddaní týchto kráľov; vie sa aj to, ako ich postavili. Zistil to už Herodotos, ktorý o nich priniesol prvé podrobné správy do Európy, a vedci našich čias to potvrdili. Obnoviť a doplniť tieto dávne poznatky dalo však nemalú robotu, lebo stredovek zastrel pyramídy závojom záhad a výmyslov. Písalo a hovorilo sa

Porovnanie pyramíd s niektorými stavbami. Zľava doprava: Svätovitský chrám, Bratislavský hrad, Chufuova a Rachefova pyramída, Eiffelova veža

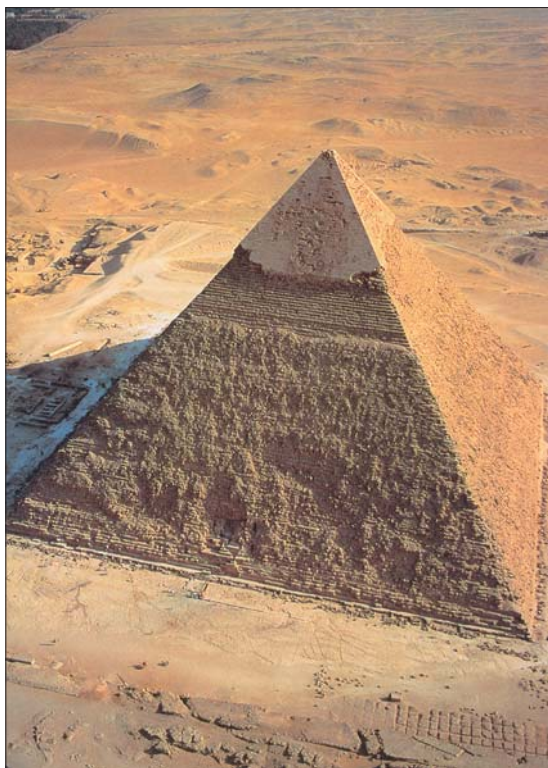
o nich, že sú to trezory pre poklady faraónov, že sú to sýpky na obilie, ktoré postavil biblický Jozef (a v Chráme svätého Marka v Benátkach ich tak aj vyobrazili, dokonca s okienkami), že sú to predpotopné archívy vedomostí egyptských kňazov, že sú to niekdajšie hvezdárne, zátarasý proti púšťovému piesku, pohraničné pevnosti, skrýše pre nemravné pohan-ské výstrednosti, a ktovie čo ešte. Našli sa aj ľudia, čo pochybovali, že sú to diela ľudských rúk; daktorí o tom napodiv pochybujú dodnes.

Pravda, na mnohé otázky okolo pyramíd nemáme odpoveď; prinajme-nej nie uspokojivú. Nevieme napríklad, koľko je presne pyramíd, hoci sa nezdá nič jednoduchšie, ako si ich spočítať; a už vôbec nevieme, koľko ich bolo pôvodne. Všetky nie sú totiž také zachované ako slávne pyramídy pri Gíze. Z niektorých zostali len beztvárne hromady kamenia a hlíny, ktoré mnohí odmietajú uznať za pyramídy; niektoré zmizli vôbec, iné len pod návejmi piesku (ešte roku 1952 objavil jednu takú pyramídu egyptský archeológ Goném pri Sakkare, necelých dvadsať kilometrov od Káhiry). Pri-tom nemajú všetky tvar pravidelného ihlana, ako si ich zvyčajne predsta-vujeme, ale sú tiež stupňovité a jedna má svojrázne zalomené steny; mnohé sú nedokončené. Ak máme teda uviesť celkový počet pyramíd, musíme povedať „asi sedemdesiat až osemdesiat“. Z toho pripadá približ-ne polovica na skutočné „kráľovské pyramídy“, teda na hrobky oficiál-ných egyptských vládcov; zvyšok na „satelitné pyramídy“, čo boli sčasti hrobky manželiek (a iných členov rodiny) týchto vládcov a sčasti stavby s osobitnou náboženskou funkciou. Pri väčšine pyramíd vieme mená ich stavebníkov; pri niektorých to len odhadujeme, niekoľko ich ostáva ano-nymných. Pri mnohých pyramídach vieme nielen o ich konečnej podobe, ale aj o pôvodných plánoch a zmenách v týchto plánoch počas stavby; takmer pri všetkých poznáme podzemné chodby a komory, ktoré boli ke-dysi najprísnejším štátnym tajomstvom. No sú aj pyramídy, pri ktorých nie je už možné zistiť rozmery základne, a tým menej ich výšku, o úda-joch „s presnosťou na milimeter“ ani nehovoriac. Napriek všetkým týmto medzerám v našich vedomostiach mohli by sme dať Herodotovi o väčšine pyramíd oveľa presnejšie informácie, najmä o ich veku a majiteľoch, ako dostal od starých Egyptanov pred 2500 rokmi.

Okrem otázok, na ktoré máme a nemáme odpoveď, kladú si ľudia pred pyramídami aj iné. „Ako mohli poznať starí Egyptania presnú vzdialeno-sť Zeme od Slnka? Veď výška najvyššej pyramídy v metroch násobená mi-liardou sa približne rovná vzdialenosti Zeme od Slnka!“ – „Ako to, že zá-kladňa tejto pyramídy delená dvojnásobnou výškou dáva Ludolfovo čís-lo?“ – „Ako je možné, že z rozmerov najväčšej pyramídy sa dajú vypočítať všetky vojny a prírodné katastrofy, kto do nej vložil božský plán vekov?“ Iní sa zoči-voči pyramíde pýtajú: „Kto je dosť hlúpy, aby uveril, že pyra-mída bola len a len hrobom akéhosi kráľa?“ Egyptológovia odmietajú

strácať takýmito otázkami čas; aj tak ho nemajú dosť na riešenie sporov „o veciach nie nerozumných“. To však neznamená, že aj my ich máme prejsť bez povšimnutia; už preto nie, že zaujímajú mnohých ľudí a že názory, ktoré sa v súvislosti s nimi vyslovili, boli aj u nás dosť široko popularizované. Napriek tomu sa nimi nebudeme dlho zdržovať. Pri pyramídach je oveľa viac zaujímavejších vecí.

Starovek považoval pyramídy za prvý zo siedmich divov sveta. Z toho, čo

Pyramída kráľa Racheфа pri Gíze.
Pochádza asi z polovice 26. storočia
pred n.l. a je druhou najväčšou
pyramídou v Egypte.

vieme o šiestich ostatných, môžeme usudzovať, že právom; patria napokon na listinu divov sveta dodnes. Stavíme síce vyššie televízne veže a väčšie štadióny, ako je najväčšia a najvyššia pyramída; kompaktné zastavanou plochou a hmotnosťou sa jej však nijaká novoveká budova nevyrovná. Z materiálu tejto pyramídy by sa dala postaviť kamenná hrádza na celom stredomorskom pobreží Egypta od Sollúma po Gazu, ktorá by bola pri šírke jedného metra dva a pol metra vysoká. Na odvezenie tohto materiálu by potrebovali egyptské železnice takmer štyrikrát viac vagónov, ako ich dnes majú. Keby sa kameň zo šiestich najväčších pyramíd roztĺkol na kocky, dala by sa nimi vydláždiť šesťmetrová cesta dlhá dvanásťtisíc kilometrov, čo je viac ako vzdialenosť z Washingtonu cez Pra-

hu do Moskvy.

Rovnako závrtný je aj vek pyramíd. Základy prvej položili asi začiatkom 27. storočia pred n.l., poslednú dokončili asi koncom 18. storočia pred n.l. Keď sa usadili v Aténach prví Gréci, stála už dnešná najväčšia pyramída bezmála tisíc rokov; keď bol podľa tradície založený Rím, stála už takmer dvetisíc rokov; keď prišli do Egypta Arabi, stála už vyše tritisíc rokov. „Vojaci! Štyridsať storočí hľadá na vás!“ povzbudil Napoleon svojich chlapov v patetickom prejave pred „bitkou pri pyramídach“, ktorá vrátila Egypt do povedomia Európy. Ubral pritom pyramídam zhruba päťsto rokov.

Nejde však len o veľkosť a vek týchto stavieb. Keď zostúpime do veľkej Chufuovej pyramídy, nájdeme tam pohrebnú komoru, ktorej pôdorys meria niečo vyše päťkrát desať metrov a výšku má takmer šesť metrov; obrovské žulové kvádre, ktorými je obložená, sú tak jemne vyhladené a tak presne spojené, že miestami nevojde medzi ne ani špendlík. V nevelkej Wenisovej pyramíde sú steny podzemných komôr vyzdobené hieroglyfickými nápismi, ktorých plocha zaberá celé desiatky metrov; ich modrá a zlatá farba nestratili dodnes pôvodnú sviežosť. A keď vystúpime nad ne v helikoptére, vidíme, že kedysi boli ohradené a že pri nich stáli rozľahlé chrámy; hradba okolo Džoserovej pyramídy, ktorej odkrytá časť žiari jasnou bielobou a dosiaľ neodkrytá temne presvitá z piesku, uzatvárala priestor o rozlohe pätnásťtisíc štvorcových metrov. Pohľad na geodetický plán pyramíd pri Gíze ukazuje, že sú bezchybne zoradené podľa ôs a presne orientované podľa svetových strán; najväčšia odchýlka od astronomického severu nemeria ani desatinu stupňa. Pritom vieme, že Egypťania nepoznali v čase ich stavby kompas. Nepoznali ani kladkostroje a žeriavy, nepoznali dokonca železné nástroje...

To všetko človeka fascinuje: človeka z čias, keď musel veriť, že Mesiak je boh, i človeka dnešného, ktorý mohol sledovať priamy prenos z prístátia na Mesiaci. Ale nielen to: fascinujúca je aj evokácia tieňov dávnych ľudí, čo pyramídy stavali, čo ich projektovali, čo dali na ich postavenie rozkaz. A čo potom sledovanie ciest a osudov tých, čo pyramídy pre nás objavili, čo ich preskúmali prostriedkami modernej vedy, čo odkryli ich tajomstvá!

V. Z., október 1976

I / KAMENNÉ ZÁZRAKY NA NÍLE

12

Džoseroва stupňovitá
pyramída v Sakkare
pochádza asi zo začiatku
27. storočia pred n.l.

EURÓPA SA DOZVEDÁ O PYRAMÍDACH

Egyptania o svojich pyramídach samozrejme odjakživa vedeli; tak ako Číňania o Veľkom múre a Aztékovia o teocalloch. Európania ich museli objaviť. Čím sa stal Marco Polo pre Čínu a Cortés pre Mexiko, stal sa pre Egypt Herodotos.

Každé prirovnanie trochu kríva; na rozdiel od Marca Pola nebol Herodotos obchodník (a keď, tak len krátko a nerád) a na rozdiel od Cortésa nijakú krajinu nedobyl. Bol historik; prvý historik v Grécku a na svete, „otec histórie“, ako ho nazval Cicero a ako ho nazývame dodnes. Pochádzal z ma-

Biahmu – zvyšky podstavca jednej z kolosálnych sôch Amemheta III. Herodotos ich pokladal za pyramídy.

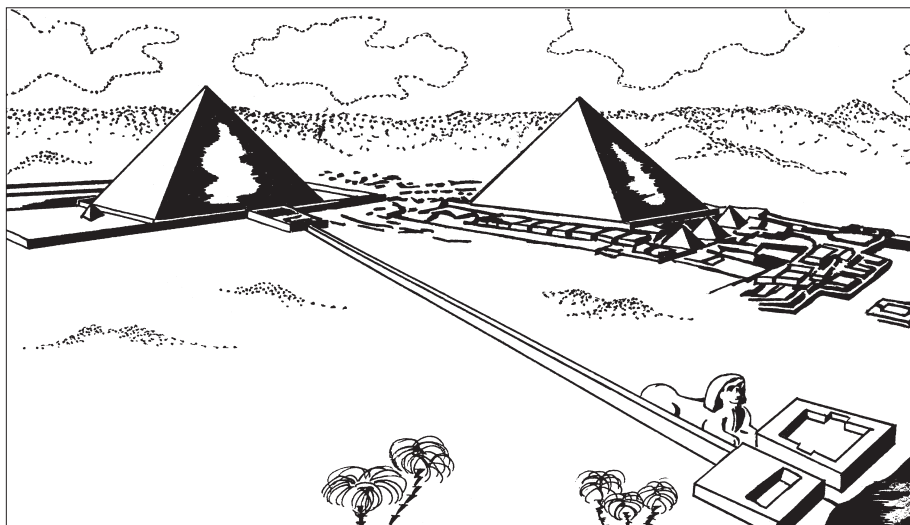
13

loázijského Halikarnasu, vtedy významného gréckeho mesta a dnes tureckého mestečka Bodrumu, a narodil sa tam okolo roku 484 pred n.l., možno o niečo neskôr; zomrel v juhoitalských Túriách najneskôr roku 425 pred n.l. Za mlada mal politické ambície, a hoci bol triednym pôvodom aristokrat, postavil sa po boku demokratov proti miestnemu tyranovi Lygdamidovi, ktorý sa držal pri moci s perzskou pomocou. Dopadlo to vtedy pre demokratov nedobre; po poprave vodcov povstania (medzi nimi i jeho strýka Panyassida, ináč pozoruhodného básnika) musel odísť do vyhnanstva na Samos. Keď potom tyrania v Halikarnase nakoniec predsa len padla, vrátil sa domov; nie však už k politickej činnosti. Začal sa zaoberať niečím, čím sa predtým, nakoľko vieme, nikto nezaoberal. „Aby časom neupadlo do zabudnutia, čo ľudia vykonali, aby sa zachovala sláva veľkých a obdivuhodných činov, ktoré dokázali jednak Gréci a jednak barbari...“, rozhodol sa to spísať. Napokon mu z toho vyšlo deväť kníh Dejín.

Hoci bol Herodotos prvý historik, pochopil, že dejiny nemožno písať bez poznania krajiny, v ktorej sa odohrávali; okrem toho zastával názor,

že dejiny treba písať živo a zaujímavo. Mnohí jeho neskorší nasledovníci na to zabudli (a zabúdajú dodnes), ale o to nejde; ešte dôležitejšie je, že považoval za potrebné o dejinných udalostiach nielen rozprávať, ale aj o nich uvažovať, usilovať sa ich pochopiť a vysvetliť, hľadať v nich objasnenie vecí súčasných a budúcich. Svoju prácu založil na tom, čo Gréci nazývali *theoría* a čo v pôvodnom zmysle znamenalo „pozorovanie“, „poznávanie“. Dbal na to, aby získal čo najviac prameňov: od starých bájí a mýtov po úradné dokumenty a očité svedectvá súčasníkov novších udalostí. Pritom sa usiloval rozlišovať medzi históriou a historkami i medzi faktmi a fikciami, hoci ich zaznamenával s rovnakou starostlivosťou. Najmä k výpovediam miestnych informátorov, s ktorými sa rozprával prostredníctvom tlmočníkov, sa staval dosť kriticky; podľa rady efezského Herakleita vždy tiež veril väčšmi svojim očiam ako ušiam. „Mám povinnosť uviesť, čo sa o čom hovorí, ale nemusím všetkému veriť,“ napísal niekoľko ráz v rôznych obmenách, „a to sa vzťahuje na celé moje dielo.“ Pri tom všetkom sa nájdú v jeho knihách pasáže a stránky, nad ktorými sa moderný historik zhovievavo usmeje a odporučí ich zaradiť do antológie bájí a anekdot; od tých čias historická veda predsa len trochu pokročila.

Na svojej ceste za prameňmi prešiel (doslova prešiel, nielen precestoval) Herodotos obrovský kus sveta; obrovský aj v našich meradlách. Predovšetkým teda Malú Áziu od Egejského mora po Eufrat a od Čierneho po Levantské more, pobrežné mestá dnešnej Sýrie a možno aj južnej Ukraji-

Pyramídové pole pri Gíze, rekonštrukcia. Vľavo Rachefova pyramída so satelitnou pyramídou, vpravo Chufuova pyramída s tromi satelitnými pyramídami.

Pri Rachefovej pyramíde zádušný chrám so vzostupnou cestou, ktorá ho spája s údolným chrámom; vpravo od údolného chrámu Veľká sfinga s chrámom.

ny v oblasti Krymu, niekdajšiu Babyloniú vrátane Babylonu a časť Asýrie, grécke mestá v dnešnej Líbyi a v južnej Itálii, pochopiteľne tiež Grécko, kde dosť dlho býval v Aténach. Dakedy okolo roku 450 pred n.l., ešte pred príchodom do Atén, navštívil aj Egypt. Prešiel ho od ústia Nílu, kde ešte nebolo stopy po dnešnej Alexandrii či Port Saide, až po ostrov Elefantínu pri Asuáne, kde stála vtedy posledná egyptská pohraničná pevnosť. Presnejšie rečeno: najjužnejšia základňa perzskej armády, lebo Egypt bol od roku 525 pred n.l. nedobrovoľnou súčasťou perzskej ríše.

Egypt na Herodota hlboko zapôsobil; hlbšie ako hociktorá iná z mnohých krajín, čo videl. Obdivoval jeho starú a všadeprítomnú kultúru, jeho starostlivo obrobené polia s množstvom zavodňovacích kanálov, jeho veľké nílске loďstvo, jeho bohatstvo zveriny a rýb, jeho zdravé podnebie, čistotu jeho obyvateľov. Všeličomu sa aj čudoval; zo všetkého najväčšmi vzdávaníu božských pôct zvieratám a mumifikovaniu mŕtvych. Nikdy nenazval Egyptanov barbarmi, ale vyjadroval sa o nich takto: „Egyptania sú najmúdrejší z ľudí... Tí z nich, čo žijú v obrobenej časti Egypta, si najlepšie zachovávajú v pamäti minulosť ľudstva a sú rozhodne najučenější zo všetkých ľudí, akých som kedy poznal.“ To mu však nebránilo, aby s daktorými ich informáciami a tvrdeniami nesúhlasil. „Nikto z Egyptanov, ani Líbyjcov, ani Grékov, s ktorými som sa dostal do reči, nepredstieral, že vie, kde má Níl pramene, okrem pisára posvätnéj pokladnice Aténinho chrámu (ako pretlmočil do gréčtiny meno egyptskej bohyně Hathor) v meste Saise. Myslím však, že si zo mňa robil blázna.“

Najväčší Herodotov obdiv patrila egyptským stavbám; medzi nimi, pochopiteľne, pyramídami. Napriek tomu staval na prvé miesto obrovský palác s 1500 podzemnými a 1500 nadzemnými miestnosťami pri dnešnej Fajúmskej oáze, ktorý nazval labyrintom. „Videl som ho a nedostáva sa mi slov. Keby dakto spočítal stavby a umelecké diela v celom Grécku, ukázalo by sa, že úhrn námahy a nákladov na ne nie je menší ako na tento labyrint, a predsa chrámy v Efeze a na Same sú veľkolepé. Takisto pyramídy sú, pravda, nad pomyslenie veľké a každá z nich by sa vyrovnala mnohým veľkým stavbám gréckym; labyrint však prekonáva aj pyramídy.“ To však nie je všetko. „Hoci je teda labyrint taký, ešte väčší div je takzvané Moirisovo jazero, pri ktorom labyrint stojí. Jeho obvod meria tritisícšesťsto štádií, čo je rovnaká dĺžka, akú má egyptské morské pobrežie... Je dielom ľudských rúk, ktoré ho vykopali; približne uprostred stoja dve pyramídy, ktoré vyčnievajú nad vodou päťdesiat siah a druhých päťdesiat siah je pod vodou. Pri obidvoch stojí kamenný kolos sediaci na tróne.“

O týchto dvoch dielach ľudských rúk sa už nemôžeme presvedčiť; iné ľudské ruky ich zničili. Pri celom tomto obdive venoval však Herodotos každému z nich len jednu kapitolu; pyramídami naproti tomu sedem. Jeho

slová z druhej knihy Dejín sú prvé, ktoré môžeme čítať o pyramídach v inom písme ako v egyptských hieroglyfoch. Od Herodotových čias niet knihy o pyramídach, ktorá by tieto slová necitovala. Prinajmenej nie knihy, ktorú si hodno prečítať.

Isteže nebol Herodotos prvý Grék a prvý Neegyptan v Egypte. Podľa gréckych mýtov bol tam už Herakles a mal tam dajaký konflikt s kráľom Busiridom, pri ktorom ho zabil; aj Menelaos sa tam zastavil s Helenou po dobytí Tróje a niekoľko rokov sa tam zdržal. Boli tam však aj Gréci z mäsa a krvi, medzi nimi najmä filozofi a politici Táles, Anaximandros, Demokritos a Solón, aby sa tam zoznámili s jeho zriadením a s učenosťou jeho kňazov; grécki obchodníci mali dokonca od sklonku 7. storočia pred n.l. v delte Nílu svoju vlastnú osadu Naukratis, ktorej poskytol kráľ Ahmose II. (po grécky Amasis) samosprávu a mnohé výsady. Podľa Biblie boli v Egypte dávno pred Grékmi Židia; najprv Jakubov syn Jozef, ktorý sa tam dostal ako otrok a dotiahol to po známych komplikáciách s pani Putifarkou až na hodnosť miestokráľa, potom jeho bratia a mnohí iní súverci, nakoniec všetci (alebo takmer všetci), keď sa dostali do rovnako známeho „zajatia egyptského“, z ktorého ich vyviedol Mojžiš. A boli v Egypte aj Kréťania a Feničania ako obchodníci, Asýrčania a Peržania ako dobyvatelia; boli v ňom aj príslušníci iných národov, ktorí nevládli len váhami a mečom, ale i písmom. Mnohí z nich určite videli pyramídy a mnohí ich určite opísali. Prvé zachované správy z neegyptských prameňov máme o nich napriek tomu až od Herodota.

Že boli pyramídy všeobecne známe, dá sa usudzovať aj z toho, ako o nich Herodotos píše. Nepovažuje za potrebné, aby ich dajako uvádzal alebo vysvetľoval, a hneď na prvý raz sa o nich zmieňuje takto: „Keď sa Níl rozleje pri záplavách, vyčnievajú z vody iba mestá a podobajú sa tak ostrovom v Egejskom mori. Ostatné územie egyptské sa totiž mení na more a nad vodou sú len mestá. Keď toto obdobie nastane, neplavia sa Egypťania už riečiskom, ale priamo rovinou. Keď sa pláva proti prúdu z mesta Naukratisu do Memfis, vedie cesta hneď popri pyramídach.“

Teraz však už Herodotos slávny opis pyramíd, ich rozmerov a histórie ich stavby: „Až po kráľa Rampsinita panoval vraj v Egypte dokonalý zákonný poriadok a Egypt veľmi prekvital. Po ňom sa stal kráľom (Chufu), a ten vraj uvrhol Egypťanov v každom smere do biedy. Najprv dal zavrieť všetky chrámy a zakázal prinášať obete bohom, potom vydal rozkaz, aby všetci pracovali pre neho. Jedným uložil, aby vláčili k Nílu balvany z kameňolomov v Arabskom pohorí; druhým rozkázal, aby tieto balvany, prevezené cez rieku na pltiach, vykladali a vozili až k Líbyjskému pohoriu. I pracovali striedavo v skupinách po stotisíc ľuďoch, každá vždy tri mesiace v jednom kuse. Desať rokov trvalo utláčaniu ľudu, kým po-

stavil cestu, po ktorej sa potom ťahali balvany; vzniklo tak dielo takmer rovnako veľké ako sama pyramída. Cesta je dlhá päť štádií, široká je desať siah a v miestach, kde dosahuje najvyšší bod, je vysoká osem siah. Postavená je z vyhladeného kameňa a sú na nej vytesané obrazy. Desať rokov trvala stavba tejto cesty a práca na vyvýšenine, na ktorej stoja pyramídy, ako aj stavba podzemných siení, kde si dal (Chufu) vybudovať svoj hrob ako na ostrove, ktorý obtekala voda privedená kanálom z Nílu. Stavba vlastnej pyramídy trvala dvadsať rokov; má štvorcovú základňu a každá jej strana je osem pletrov dlhá a práve toľko vysoká. Postavená je z vyhladených kvádrov, spojených s najväčšou presnosťou, a ani jeden z nich nemá menej ako tridsať dlaní.“

Náročky sme ponechali hlavné miery v pôvodnom znení, ako ich uvidel Herodotos, lebo ich prepočítanie nemusí byť vždy jednoznačné.

Meidúmska pyramída.
Pôvodne stupňovitá pyramída kráľa Huneja
z rozhrania 27. – 26. storočia pred n.l.,
dokončená jeho zástupcom Snofruom

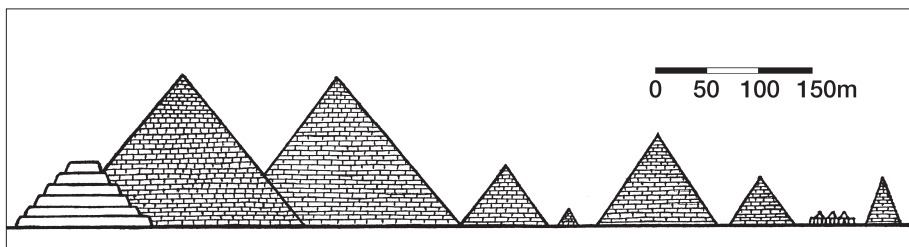
Grécke miery boli i pri rovnakom pomenovaní v rôznych dobách a mestách rôzne; odchyľovali sa aj o desať a viac percent. Môžeme však predpokladať, že Herodotos používal prevládajúcu aticko-eubojskú sústavu, v ktorej meralo štádium 177,6 metra, pletron 29,6 metra a siaha 1,8 metra. Cesta bola teda takmer 900 metrov dlhá a 18 metrov široká; overiť si to nemôžeme, lebo sa nezachovala. Strana pyramídy mala podľa neho 236,8 metra, čo je pomerne presný údaj; podľa moderných výpočtov merala pôvodne 232,4 metra a dnes meria 230,4 metra. Pokiaľ ide o výšku, je jeho údaj sporný. Ak mal na mysli doslova dĺžku strany (od stredu základne po vrchol), zmýlil sa asi o 46 metrov; ak ale mienil výšku pyramídy, čo je pravdepodobnejšie, pridal jej asi 85 metrov. Dnes je táto pyramída vysoká 137,3 metra; má však odrazenú špičku, na-miesto ktorej je tam asi desaťmetrová plošina, a podľa výpočtov merala pôvodne 146,7 metra. Isto sa spoľahol na svojich informátorov, hoci presný údaj mohol poznať zo (dnes strateného) spisu Tálesa z Milétu, ktorý navštívil Egypt asi päťdesiat rokov predtým a „vypočítal výšku pyramídy podľa tieňa“. Na vrub jeho informátorov pripadá aj nesprávne poradie uvádzaných vládcov, ktoré si, pravda, nemohol preveriť. Rampsinitos, čiže v biblickom znení Ramses

a v pôvodnom egyptskom Ramesse (II.), nebol Chufuov predchodca, ale vládol až po ňom, a to asi o 1350 rokov.

Nechajme však zatiaľ ďalšie poznámky bokom a pokračujme v Herodotovom opise technickej stránky výstavby pyramídy: „Pyramídu samu stavali stupňovito; daktorí vravia ako hradby, iní ako schodisko. Keď postavili prvý stupeň, dvíhali kvádre nástrojom zhotoveným z krátkych drevených dosiek na prvý schod.“ (V origináli stojí méchanés, čo možno preložiť tiež ako „stroj“, „prístroj“ alebo rovno „mechanizmus“; namiesto „dosiek“ možno povedať aj „žrdok“.) „Keď sa tam kváder dostal, položili ho na ďalší nástroj, postavený na prvom stupni; odtiaľ ho vytiahli na ďalší schod k ďalšiemu nástroju. Koľko bolo stupňov, toľko bolo takýchto nástrojov; mohol by však stačiť len jeden, ktorý by vždy prenášali zo schodu na schod, keď kameň vydvihli, lebo bol ľahko prenosný. Uvádžam teda obidva spôsoby, ako sa o nich rozpráva. Špičku pyramídy dokončili najprv, potom dorábali (= obkladali) susedné vrstvy, nakoniec dokončili vrstvy pri zemi na úpäti.“

Ako Grék, ktorý sa vždy zaujíma, koľko to či ono stojí, spýtal sa Herodotos svojich sprievodcov aj na náklady na túto stavbu. „Egyptským písmom je na pyramíde napísané, koľko sa vynaložilo na redkev, cibuľu a cesnak pre robotníkov. Ak sa dobre pamätám, čo mi tlmočil kňaz, keď tento nápis prečítal, stálo to tisícšesťsto talentov striebra. Ak je to tak, koľko sa muselo vynaložiť na nástroje, s ktorými robotníci pracovali, na všetku ich stravu a odev! A ak na týchto stavbách pracovali tak dlho, ako som uviedol, potom sa domnievam, že určite trvalo ďalší a nemenej dlhý čas, kým nalámali a dopravili kamene na stavbu a vybudovali podzemný kanál.“

Talent vo vtedajších najrozšírenejších sústavách, t.j. atickej a aigínskej, mal hmotnosť 35,9 až 37,6 kilogramu, v eubojskej 25,2 kilogramu. Tisícšesťsto talentov striebra teda malo hmotnosť asi 40 300 až 60 100 našich kilogramov, čo pri vtedajšej relácii drahých kovov predstavovalo asi 4 000 až 6 000 kilogramov zlata. Isteže môžeme túto sumu prepočítať na doláre,

Porovnanie niektorých pyramíd. Zľava doprava: Džoserova pri Sakkare, Chufuova a Ra-chefova pri Gíze, Sahureho (so satelitnou) pri Abú Síre, Senusreta III. pri Dahšúre, Chen-džerova pri Sakkare, malé pyramídy v Dér el-Medíne, Cestiova v Ríme

ruble alebo na naše koruny, keď poznáme ich zlatý obsah; kúpna sila zlata a striebra sa však od oných čias natoľko zmenila, že to nemá prakticky zmysel. Za Herodotových čias sa dalo za talent striebra kúpiť v Aténach asi 300 prasiat alebo 36 000 litrov jačmeňa; za talent striebra sa dala postaviť tiež vojnová loď. Výstavba Partenónu stála 700 talentov, pričom mramor sa naň musel kúpiť, musela sa zaplatiť doprava materiálu, museli sa zaplatiť mzdy robotníkom a odmeny umelcom (otroci tvorili len jednu štvrtinu robotníkov), museli sa zaplatiť iné výdavky. Tu sa však za obyčajnú reďkev, cesnak a cibuľu, spotrebované pri stavbe pyramídy, uvádza suma, ktorá je viac ako dvojnásobkom celkových nákladov na Partenón!

Aj k týmto údajom sa ešte vrátime, lebo moderní bádatelia majú k nim čo pripojiť. Dajme však opäť slovo Herodotovi: „Egyptania hovorili, že tento (Chufu) kráľoval päťdesiat rokov a po jeho smrti zdedil vládu Racheť. Správal sa vraj rovnako ako (Chufu) a rovnako ako on si dal postaviť pyramídu, ktorá však nedosahuje rozmery Chufuovej pyramídy. O tom sme sa napokon presvedčili meraním. Nemá podzemné komory a nevedie do nej podzemný kanál ako do prvej, kde voda obteká vymurovaným korytom ostrov, na ktorom spočíva (Chufu). Základy pyramíd dal (Racheť) postaviť z farebného kameňa etiópskeho (= núbijského), a to o štyridsať stôp menšie, a postavil ju rovnako vysokú, ako je veľká pyramída. Obidve stoja na spoločnom návrší vysokom asi sto stôp. Racheť vládol päťdesiatšesť rokov.“

Pokiaľ ide o dĺžku strany tejto pyramídy, je Herodotov údaj opäť pomerne presný; merala podľa neho 224,8 metra, čo je iba o necelých 5 % viac, ako ukázali moderné výpočty. Ani v údajoch o výške sa priveľmi nezmylil; pri pôvodnej výške 143,7 metra bola len o tri metre nižšia ako Cheopsova čiže Chufuova pyramída, ktorá sa už vtedy nazývala „Veľká“. Tento rozdiel sa na pohľad nepoznal: okrem toho stála na najvyššom bode tamojšieho návršia. Dnes vyzerá z vyhliadkovej terasy v Gíze dokonca vyššia; na tento optický dojem pôsobí aj skutočnosť, že sa zachoval jej vrchol.

„Po (Racheťovi) sa stal vraj v Egypte kráľom (Chufuov) syn Menkaure,“ pokračuje Herodotos, „ktorého chvália Egyptania zo všetkých svojich kráľov, čo ich kedy mali, najväčšími... Aj on zanechal po sebe pyramídu, oveľa menšiu ako jeho otec, so štvorcovou základňou a stranou o dvadsať stôp menšou ako tri pletrá, z polovice postavenú z etiópskeho kameňa.“ Tuná jej Herodotos ubral na dĺžke vyše dvadsať metrov; zato však obhájil jej kráľovský pôvod, lebo daktorí Gréci tvrdili, že je to pyramída akejsi hetéry čiže ženy mnohých mužov. Potom sa zmienil už len o jednej kráľovskej pyramíde, ktorú si dal postaviť Mykerinov (Menkaureho) syn Šepseskaf (Asychis). „Chcel prevýšiť svojich predchodcov na egyptskom

tróne a zanechal po sebe na pamiatku pyramídu postavenú z tehíel, na ktorej bol do kameňa vytesaný tento nápis: Nepohrdaj mnou, keď ma porovnávaš s kamennými pyramídami, lebo nad nimi vynikám ako Zeus nad ostatnými bohmi. Žrde spúšťali ľudia na dno jazera, oškrabovali a zhromažďovali bahno, čo sa na ne nalepilo, a narobili z neho tehly; tak ma tu postavil.“ Tak mu to povedali kňazi.

Márne hľadáme u Herodota správy o pyramídach pri dnešnej Sakkare, pri Dahšúre, pri Meidúme a inde; asi ich nevidel. Nevidel asi ani Veľkú sfingu; možno však bola v tom čase po uši v piesku. Všimol si ináč len „prostrednú z troch pyramíd, čo stoja pred Veľkou pyramídou“, a to tiež, ako sa zdá, najmä kvôli historke, ktorú mu rozprávali egyptskí kňazi. „Cheops (Chufu) vraj klesol na taký stupeň ničomnosti, že v peňažnej núdzi vyhnal svoju dcéru do nevestinca, aby si takto zarábala... Ona otcov príkaz splnila a nato sa rozhodla, že po sebe zanechá pamiatku. Od každého zákazníka žiadala, aby jej daroval jeden kváder; z týchto kvádrov si potom dala postaviť pyramídu.“

Táto posledná informácia patrí zrejme do kategórie, o ktorej Herodotos napísal: „Tým, čo Egyptčania rozprávajú, nech si poslúži ten, kto považuje také veci za vierohodné.“

Po Herodotovi uplynulo vyše štyristo rokov, kým prišiel k pyramídam ďalší európsky autor, ktorého správy sa zachovali. Pravdaže, medzitým sa k nim dostali aj iní (podľa mena ich poznáme asi pol tucta, keď počítame len najvýznamnejších), ale ich spisy sa stratili. Vieme teda až to, čo o nich napísal Diodóros Sicílsky, autor pätnástich zachovaných kníh zo štyridsaťzväzkovej Historickéj knižnice.

Diodóros bol Grék zo sicílskej Agiry, kde sa narodil okolo roku 80 pred n.l. a kde asi po roku 29 pred n.l. aj zomrel. Na rozdiel od Herodota viac čítal, ako cestoval; sme mu však za to vďační, lebo vo svojich knihách zachoval množstvo citátov a parafráz z diel, o ktorých by sme ináč nevedeli. Egypt však navštívil, veď to nemal zo Sicílie ďaleko, a okrem toho to nebolo spojené s nijakými pasovými problémami. Nešiel tam ako do cudziny, ale do krajiny, kde boli pánmi už Rimania, ktorí ovládli i jeho vlasť, a bez ťažkostí sa tam mohol dohovoriť v materčine, lebo úradným jazykom bola v tom čase v Egypte gréčtina. V tejto krajine sa totiž od Herodotovej návštevy mnoho zmenilo. Peržania museli odtiahnuť a ich miestodržiteľ Mazakes vydal ju roku 332 pred n.l. bez boja Alexandrovi Veľkému, ktorý sa stal egyptským kráľom; po Alexandrovej smrti roku 323 pred n.l. sa ujal vlády nad Egyptom jeho vojvodca Ptolemaios (najprv v mene Alexandrových dedičov, roku 305 pred n.l. vo svojom vlastnom); potom tam vládlo trinásť ďalších Ptolemaiovcov, roku 48 pred n.l. tam prišiel Caesar (a usporiadal pomery na egyptskom tróne podľa rímskych záujmov),

roku 30 pred n.l. ho začlenil po víťazstve nad Antoniom a Kleopatrou do rímskej ríše Augustus. Čo sa však v Egypte nezmenilo, boli pyramídy.

„Najväčšia má štvorcový pôdorys; každá jej strana je sedemsto stôp dlhá a celá je vyše šesťsto stôp vysoká,“ začínal svoj opis Diodóros. Miery uvádza nesprávne; na dĺžke jej uberá asi 22 metrov, zato na výške jej pridáva asi 33 metrov. Pozoruje však niečo nové, porušený vrchol, ktorý tvorí namiesto špičky nevelká plošina. „Postupne sa zužuje k špičke, kde má každá strana šesť lakt'ov. Celá je postavená z tvrdého kameňa, ťažko opracovateľného, avšak trvalého na veky; veď za tisíc rokov, čo uplynuli od jej stavby, či podľa iných za viac ako tritisíc rokov, kamene sa nepohli z miesta a všetky sú neporušené. Doviezli ich, ako sa hovorí, z veľkej diaľky z Arábie a do výšky ich dopravovali po násypoch, lebo stroje (méchanés) neboli v tých dňoch ešte vynájdené.“

Lomená pyramída
kráľa Snofrua, južnejšia
z jeho dvoch pyramíd v Dahšúre

Tu nás Diodóros privádza o kúštik, či dokonca o kus ďalej ako Herodotos. Prvý raz sa zmieňuje o veku pyramíd, hoci veľmi nepresne; Herodotos uvádzal len mená panovníkov, ktorí si ich dali postaviť, ale časovo ich nezaradil. Druhá Diodórova informácia je omnoho pozoruhodnejšia: hovorí o násypoch, teda o rampách, po ktorých sa vraj kamene dopravovali do výšky. Používa pre ne grécky výraz *chóma*, ktorý sa zvyčajne prekladá ako „hrádza“, „val“, „kopec“; mnohí jeho čitatelia vrátane archeológov tomuto miestu spočiatku neporozumeli a nechali ho bez povšimnutia. Až v našom storočí sa ukázalo, že „na tom niečo bolo“, ale o tom neskôr. Keď hovorí o „strojoch“, nemusí byť medzi jeho a Herodotovou formuláciou rozpor; má na mysli zrejme zložité kladkostroje, ktoré sa v jeho časoch hojne používali, zatiaľ čo Herodotos hovorí o pomerne jednoduchých mechanizačných pomôckach.

„Avšak najobdivuhodnejšia vec na takej obrovskej stavbe je to, že hoci všade okolo je piesok, neostali tam nikde nijaké stopy po násypoch ani po obrábaní kameňa, takže sa zdá, akoby celá táto stavba bola na okolitý piesok položená, a nie postupne postavená prácou ľudí, akoby to bol náhly výtvor bohov. Niektorí Egyptania rozprávajú o tom čudné výmysly

a tvrdia, že násypy pôvodne postavili zo soli a liadku, potom že cez ne pustili rieku, ktorá ich odplavila, takže zmizli bez ľudskej práce. Nemôže to byť pravda, lebo ten istý počet rúk, ktorý násypy vybudoval, musel vrátiť celé dielo do pôvodného stavu. Hovorí sa, že na tejto stavbe pracovalo tristošesťdesiat tisíc ľudí a s námahou ju dokončili za dvadsať rokov.“ Ináč Diodóros sa stručne zmieňuje aj o obidvoch ďalších veľkých pyramídach pri Gíze a uvádza mená ich stavebníkov; namiesto „Cheops“ (Chufu) píše však Chembés. Opakuje aj rozprávanie o Chufuovej tyranii a neskoršej Menkaureho добрôte a spravodlivosti, ktoré uviedol už Herodotos. Pripája však pozoruhodný hodnotiaci úsudok: „Robotníci, ktorí postavili pyramídy, si zaslúžia oveľa väčšie ocenenie ako králi, ktorí na ne vynaložili prostriedky, lebo títo (robotníci) podali v nich veľkolepý dôkaz svojich schopností a obratnosti, zatiaľ čo tamtí (králi) prispeli na ne len bohatstvom, čo zdedili po predkoch alebo vyžmýkali z poddaných.“

Diodóros sa usiloval vypátrať o pyramídach dačo konkrétnejšie a podrobnejšie; dozvedel sa však len historky, aké tu rozprávajú dragomani za mierny bakšiš dodnes. „Niet absolútne zhody medzi domorodcami či spisovateľmi pyramíd,“ konštatuje pravdu, ktorá vydržala už dve tisícročia. „Daktorí ich pripisujú vyššie uvedeným kráľom alebo iným; uvádzajú napríklad, že najväčšiu vybudoval Armaios, druhú Amósis, tretiu Inarón. Niektorí hovoria, že táto posledná je hrobkou hetéry Rodopis.“ Na rozdiel od Herodotovej informácie bola Diodórova Rodopis „milenkou jedného z krajských náčelníkov, ktorý z lásky k nej dal postaviť túto pyramídu na verejné náklady“.

Avšak nie všetko, o čom sa rozprávajú muži, v našom prípade teda o pyramídach, sa musí skončiť nakoniec pri ženách. Dokázal to posledný návštevník pyramíd zo starého letopočtu, ktorý nám o nich zanechal správu, Strabón z Pontu (asi 64 pred n.l. – 19. n.l.). Bol to takisto Grék a historik a podobne ako Herodotos veľký cestovateľ; jeho Dejiny sa stratili, avšak jeho sedemnášť kníh Zemepisu, ktoré mu vyniesli titul „otca geografie“, sa našťastie zachovalo. O pyramídach sa zmienil len stručne a v podstate opakoval, čo vieme z diel jeho predchodcov. Pripojil však i dačo nové.

„Jedna z pyramíd je o málo väčšia ako druhá,“ napísal v sedemnástej knihe. „Má asi v polovičnej výške strany kameň, ktorý sa dá vytiahnuť. Vedie odtiaľ šikmá chodba k základom.“ Táto chodba tam skutočne je a vedie do vnútorných komôr; nie je však v polovičnej výške strany, ale len niekoľko metrov nad základňou. V uvedenej výške sú však dve chodby, či skôr šachty, jedna na severnej a druhá na južnej strane, a obidve vedú do pohrebnej komory.

Niektorí autori pripúšťajú možnosť, že Strabón touto chodbou zostúpil do pyramídy; nie je to však pravdepodobné. Pokiaľ ide o šachty „v polo-

vičnej výške strany“, tými sa tam určite nedostal; sú priúzkke. Keby bol zostúpil do vnútra pyramídy, rozhodne by nebol zabudol opísať pohrebnú komoru so sarkofágom. Takú príležitosť by človek Strabónovho typu neprepásoľ.

Zdá sa teda, že do roku 776 od prvých olympijských hier či do roku 753 od založenia Ríma – ak nechceme povedať do roku nášho letopočtu – nikto z Neegyptanov do pyramíd nezostúpil ani na ne nevystúpil. Nikto z nich ani nenavštívil, ako sa zdá, iné pyramídy ako pri dnešnej Gíze.

Prvý Neegyptan a zároveň Európan, ktorý do pyramíd zostúpil, bol podľa všetkého Riman Plínius (Gaius Plinius Caecilius) Starší (23 – 79). Bol to pozoruhodný muž so všestrannými záujmami: o politiku, mineralógiu, výtvarné umenie, botaniku a zoológiu, vojenstvo, medicínu, v neposlednom rade o zemepis a dejepis. Zachovalo sa jeho tridsaťsedemzväzkové dielo *Historia naturalis*, ktoré lepšie ako jeho názov („Prírodné dejiny“) charakterizuje antická prezývka „skutočný sklad ľudských vedomostí“; zostavil ho z vyše 20 000 výpiskov z takmer 2000 spisov 475 rôznych autorov. Životnú a literárnu kariéru začal v Galii a ako autor spisu o výcviku jazdy; za cisára Vespaziána bol miestodržiteľom v Hispánii a Afrike, za cisára Tita sa stal veliteľom rímskeho loďstva. Neprepásoľ jediný okamih, aby sa vzdelával; dokonca na ceste do senátu a pri kúpaní mal vždy pri ruke otroka, ktorý mu niečo predčítal. Nakoniec sa mu však stala táto túžba po vedomostiach osudná. Dvadsiateho štvrtého augusta roku 79, keď kotvil neďaleko Neapolu, zašiel sa podívať, ako vyzerá zblízka soptiaci Vezuv. Otrávený sírovými výparmi potom zomrel.

Kedy bol Plínius v pyramíde, presne nevieme; že tam však bol, potvrdzuje jedna maličkosť, ktorú si všimli bádatelia až po stáročiach. „Vo vnútri Veľkej pyramídy je šachta osemdesiatšesť laktov hlboká, ktorá vedie, ako sa myslí, do rieky“, poznamenal mimochodom v šiestej knihe svojich *Prírodných dejín*. Tisíce novovekých návštevníkov by túto šachtu prehliadli, keby ich na ňu sprievodca neupozornil, hoci je nad ňou neónová žiarivka; Plínius bol dobrý pozorovateľ. Okrem toho sa ako prvý zmienil o Veľkej sfinge. „Je to obdivuhodné dielo umenia, ale pokiaľ možno pozorovať, rozprestiera sa okolo nej mlčanie, lebo ľud v okolí hľadá na ňu ako na božstvo. Verí, že bol v nej pochovaný kráľ Harmais, a domnieva sa, že ju tam dopravili zďaleka. Pravdou však je, že je vytesaná z masívnej skaly a že bez ohľadu na všetko zbožňovanie má táto obluda červenú tvár.“

Obluda? Plínius nepristupuje k sfinge ani k pyramídam s bohobojnou úctou. Obdivuje ich ako výtvar ľudských rúk, ale inak... „Zmienime sa teda, hoci stručne, aj o egyptských pyramídach, týchto márnivých a nezmyselných ukážkach vyzývavého bohatstva kráľov onej krajiny. Naozaj,

ako sa väčšinou tvrdí, viedli k ich výstavbe iba tieto pohnútky: buď rozhodnutie vládcov, aby nezanechali svoje poklady nástupcom či odporcom na premárnenie, alebo aby predišli nezamestnanosti veľkého množstva ľudu. Sú to pomníky nehoráznej namyslenosti svojich stavebníkov a mnohé z nich zostali dodnes v nedokončenom stave.“

Tu Plínius hovorí otvorene, čo málokto povie zdržanlivejšie, keď sa zbaví ohromujúceho dojmu z veľkosti týchto stavieb. Navyše tu prvý raz naznačuje, že sú aj iné pyramídy ako pri dnešnej Gíze; prvý raz sa tiež v jeho úvahe objavuje domnienka, že pyramídy sú „pokladnice faraónov“, ktorá zohrala veľkú úlohu v ich osudoch. Rozmery uvádza len pri najväčšej pyramíde, a ako sme navyknutí, trochu nepresne; jej strana merala podľa neho 833 stôp a výšku mala 625 stôp, t.j. 246,5 a 185 metrov. „Také divy sú teda pyramídy. Avšak korunou týchto divov je práve najmenšia a najobdivuhodnejšia pyramída, ktorú si postavila, akoby na zmiernenie nášho údivu nad bohatstvom kráľov, hetéra Rodopis.“

Ani Plínius sa teda nevyhol tejto dáme; na rozdiel od iných však počul, že pôvodne bola otrokyňou a konkubínou gréckeho bájkara Ezopa. K tomu potom s vážnou tvárou pripojil: „Pravda, ešte väčší div je to, že takáto žena dokázala svojim povoláním nahromadiť takéto bohatstvo.“

Plínius uvádza aj literárne pramene svojich poznatkov o pyramídach; okrem autorov, ktorých už poznáme, menuje sedem ďalších, a to napospol gréckych. Je medzi nimi predovšetkým aténsky filozof a štátnik Demetrios Falérsky, ktorý roku 308 pred n.l. predložil Ptolemaiovi I. návrh na založenie alexandrijského Múseia a stal sa potom jeho prvým riaditeľom; je tam ďalej historik Duris zo Samu, filozof Antistenes a okrem iných najmä Aristagoras z Miléta, autor dnes strateného spisu O Egypťanoch. „Všetci títo autori,“ píše záverom, „vyjadrujú svoju nevôľu nad osobami, ktoré pyramídy postavili. Naozaj spravodlivá náhoda napokon spôsobila, že mená tých, čo vybudovali tieto neuveriteľné pamiatky svojej márnivej pýchy,

Egyptská stéla s dvoma pyramídami a sfingou. Podľa fragmentu z bližšie nezistenej doby, možno z Novej ríše

upadli do zabudnutia.“

Pravdupovediac, tieto mená neupadli do zabudnutia. Ľudia zabudli len ich pôvodné znenie a po stáročia ich poznali iba v gréckej verzii: Cheops, Chefrén, Mykerinos. Prišli však vedci našich časov a zistili, že títo traja stavitelia (či presnejšie stavebníci) pyramíd na gízskom poli sa volali vo svojej reči Chufev alebo Chufu (a neskrátene Chnumchufu), Chafre alebo Rachef a Menkaure.

Pravda, do zabudnutia upadli mená ďalších kráľov starého Egypta, ktorých pyramídy sa taktiež zachovali. No nie navždy: dnes ich vďaka egyptológom väčšinou už znovu poznáme.

Posledným starovekým autorom, ktorý nám zanechal podrobný opis pyramíd, bol Filón Byzantský. Nevieme o ňom takmer nič; ani kde sa naro-

Torzo monumentálnej kamennej ohrady
a brány ku gízskym pyramídam.
V pozadí Chufuova pyramída

25

dil, ani kde zomrel, ani čím sa živil, ani ako vyzeral. S určitosťou môžeme povedať len toľko, že nebol totožný so svojim oveľa slávnejším menovcom z 2. storočia pred n.l., ktorý bol matematik a konštruktér vojnových strojov. Doktorí bádatelia ho kladú do 3. – 2. storočia pred n.l., keď sa dnešný Istanbul či Carihrad nevolal ešte Konstantinopolis, ale Byzantion; iní do storočí neskorších. Zachovala sa nám však od neho útla knižka O siedmich divoch sveta, a to tiež len asi polovica. V nej je asi päťdesiatriadková kapitola o divoch sveta pri Gíze pod názvom „Pyramídy pri Memfi-se“.

Filón Byzantský nebol cestovateľ ani historik; bol to spisovateľ z toho dodnes žijúceho rodu, ktorý píše o tom, čo pozná len z druhej ruky. V úvode k svojej knižke sa však statočne priznáva, že opisované veci videl iba „svojím duševným zrakom“, a to „vďaka vzdelaniu, ktoré zbavuje ľudí potreby cestovať a umožňuje im poznať slávne a pozoruhodné veci doma z kníh“. Knihy, z ktorých pyramídy takto poznal, žiaľ, neuviedol: zdá sa, že doktoré informácie si iba vymyslel. „Pritom často preháňa,“ ako napísal objaviteľ jeho spisku Švajčiar J. C. Orelli roku 1806, „a divy, o ktorých svojim čitateľom rozpráva, skôr zveličuje a vychvaľuje, než verne

opisuje.“

„Pyramídy pri Memfise sú stavby nad ľudskú silu a ich opis je nad ľudskú vierohodnosť,“ začína Filón svoju egyptskú kapitolu. „Sú to totiž vrchy kameňov na vrchoch kameňov a duch ťažko chápe, akým spôsobom sa mohli ich obrovské kvádre vyzdvihnúť do výšky a akými prostriedkami sa mohli vytvoriť tieto nesmierne diela ľudských rúk. Stoja na štvorcovej základni, ktorú tvorí skala zrovnaná do roviny, a postupne stúpajú do výšky,“ pričom najvyššia, ako sa domnievame z toho, čo nasleduje, „dosahuje tristo stôp a jej obvod meria šesť štádií. Kamene v celom tomto diele sú tak dokonale spojené a na povrchu vyhladené, že sa zdá, akoby to bola stavba z jediného kusa skaly. V stavbe sú striedavo uložené rôzne druhy kameňov: tu je biely mramor, tam zas čierny mramor etiópsky, za ním nasleduje červený kameň zvaný krveľ, potom pestrý a zeleno presvitajúci kameň dovezený z Arábie. Niektoré kamene pripomínajú farbou trblietajúce sa blankytné nebo, iné sú síce obyčajné, ale majú žltý odtieň, ďalšie sú farby purpurovej, veľmi podobné látkam sfarbeným sýtočervenou farbou purpuriek.“ Po ďalších podobných farebných podrobnostiach a vďakyvzdaniach Štastene, že dovolila vzniknúť takému dielu, Filón svoj opis končí: „Výtvormi tohto druhu totiž buď ľudia vystupujú k bohom, alebo bohovia zostupujú k ľuďom.“

Nech Filón hocako preháňa, výšku najvyššej pyramídy uvádza predsa len nižšiu, ako zodpovedá skutočnosti: 88,8 metra. Pokiaľ ide o dĺžku strany, ostáva jeho údaj 266,4 metra v rámci obvyklej nepresnosti. Pozoruhodne správne je však jeho tvrdenie, že pyramída stojí na umelo zrovnanej skale; potvrdili to aj najnovšie výskumy. Zdá sa, že priveľmi nepreháňa, ani keď píše o „dokonalom spojení“ a „povrchovom vyhladení“ kvádrov. A je nepochybné, že za jeho čias (resp. za čias autorov, od ktorých čerpal svoje informácie) a ešte o stáročia neskôr vyzerala Veľká pyramída skutočne ako „stavba z jediného kusa skaly“. Vrchol Rachefovej pyramídy, ktorý ľudské ruky neolúpili o povrchové obloženie, vyzerá tak dodnes.

Okrem Filóna sa pyramídami zaoberalo niekoľko ďalších antických autorov, ale len stručne. Alexandrijský Grék Klaudios Ptolemaios, ktorý opísal celý známy svet, im venoval len niekoľko riadkov. C. I. Hyginus, knihovník cisára Augusta, napísal, že „pyramídy v Egypte, ktorých tieň nevidieť, sú vysoké 600 stôp“; rovnakú výšku (177,6 metra), ale bez opakovania omylu o tieni, uviedol aj neskorší Vibius Sequester. Citátni z Plinia sa vo svojej stati o pyramídach uspokojil zemepisec C. I. Solinus počiatkom 4. storočia. Posledný rímsky autor nevelkej zmienky o pyramídach M. A. Cassiodorus z 5. – 6. storočia neuviedol už ani údaje o ich rozmeroch; za najväčšiu ich pozoruhodnosť považoval, že „svojou polohou stravujú svoj tieň, takže je neviditeľný“.

S pribúdajúcimi rokmi teda informácií o pyramídach ubúda; okrem toho sú neurčitejšie a nepresnejšie. Zdá sa dokonca, že niektorí autori zo sklonku antiky považujú všetky pyramídy za rovnako veľké a rovnako vysoké.

Po zániku antiky padá na pyramídy „egyptská tma“. Alebo tiež „stredoveká tma“. Pre Európanov i pre Egyptčanov.

To je teda asi tak všetko, čo zistili európski cestovatelia a historici o pyramídach od Herodota po Cassiodora, čiže za tisíc rokov. Presnejšie: asi tak všetko, čo sa z ich zistení a zo spisov rôznych kompilátorov zachovalo. Nezanechali nám však z tohto dlhého času správy o pyramídach sami Egyptčania? Lepšie a podrobnejšie?

Odpoveď znie: nie. Prinajmenej nijaká taká správa sa dosiaľ nenašla ani v hieroglyfickom, ani v hieratickom, ani v démotickom písme, ktoré používali starí Egyptčania, ani v koptskom písme ich kresťanských potomkov. Nechce sa to veriť, ale je to fakt. V tom čase však už sami Egyptčania o pyramídach mnoho nevedeli; dokonca ani ich učení kňazi. Čo o nich povedali Herodotovi, bolo pravdepodobne maximum ich vedomostí. Ani to sa nechce veriť, no uvedomte si: vtedajších Egyptčanov delilo od staviteľov pyramíd asi dvetisíc rokov – viac ako nás od staviteľov rímskych táborov na pôde našej vlasti. Pre týchto Egyptčanov boli už tamti Egyptčania „starými Egyptčanmi“.

„Museli však existovať správy z čias stavby pyramíd, ktoré Herodotovi súčasníci poznali, ale ktoré nepoznáme my,“ namietne niekto. Isteže; práve na základe takýchto správ spísal tiež egyptský kňaz či veľkňaz Manehto z Čebnečeru (Sebennytu) v prvej polovici 3. storočia pred n.l. trojzväzkové Egyptské pamätihodnosti. Je to prvé známe systematické dielo o egyptských dejinách od egyptského autora, z ktorého sa zachovali citáty a výpisky; napísané bolo však už po grécky. Manehto mal prístup k chrámovým archívom, poznal diela gréckych historikov a metódy gréckej historickej vedy, vedel využiť pôvodné pramene. Zdá sa, že pyramídam nevenoval osobitnú pozornosť; poznáme o nich len tri jeho zmienky, z ktorých iba jedna je vierohodná. Týka sa kráľa Chufua, ktorého nazýva Súfis: „Postavil najväčšiu pyramídu, o ktorej Herodotos píše, že ju postavil Cheops.“ O pravdivosti ďalších dvoch máme všetky dôvody pochybovať. Prvá je o kráľovi Wadžovi (Uenefes) z prvej dynastie: „Za jeho časov zachvátil Egypt veľký hlad; postavil pyramídu neďaleko Kokómy.“ Druhá o kráľovnej Nitokride (Netikeret) zo šiestej dynastie: „Bola to najvznešenejšia a najkrajšia žena svojich čias; postavila tretiu pyramídu.“ Zmienil sa však aj o Tosortrovi čiže Džoserovi, stavebníkovi prvej pyramídy, ale v súvislosti s ním napísal len toľko, že v jeho časoch „žil Imuthés (Imhotep), ktorého Egyptčania uctie-

vali ako Asklépia pre jeho obratnosť v liečení; vynášiel spôsob stavania z opracovaných kameňov; venoval sa aj písomníctvu“. Zo stavieb Chufu-ovho otca Snofrua, ktorý si dal postaviť dokonca dve pyramídy, uviedol iba „pevnosti Južnej a Severnej krajiny“ a „tridsaťpäť palácov“. O kráľovi Tetim, stavebníkovi jednej z pyramíd pri Sakkare, zaznamenal len to, že „ho zabila jeho vlastná telesná stráž“. Rad dokumentov, z ktorých mohol Manehto (alebo iný autor pred ním) čerpať, poznáme dnes tiež; napríklad anály prvých piatich dynastií na tzv. Palermskej doske, zoznamy kráľov na Abydskej a Sakkarskej doske, prehľad kráľov od Starej po Novú ríšu na tzv. Turínskom papyruse. O pyramídach niet v nich takmer zmienky, o podrobnejšej informácii ani nehovoriac.

Nemohli však dačo o sebe prezradiť samy pyramídy? Egon Ervín Kisch, ktorý interviewoval konkurenčné pyramídy v Mexiku, sa ponosoval, že „vo všeobecnosti je ťažké, ba nemožné dostať sa s pyramídami do rozhovoru“. Avšak v Egypte existujú, ako je známe, siahodlhé Texty pyramíd! Lenže prvé takéto texty sa objavujú až v pyramíde posledného kráľa piatej dynastie Wenisa, čiže nie sú v predošlých pyramídach pri Gíze, Sakkare, Dahšúre, Meidúme, Abú Rawáši. Obsahujú opisy pohrebných rituálov, predpisy pre obetné obrady, magické zariekadlá pre kráľovu cestu na onen svet, poetické narážky na staré mýty a okrem iného podobného čítania vždy (a mnohonásobne) aj meno majiteľa pyramídy; v tom čase boli však neprístupné. Všetko, čím mohli pyramídy poslúžiť, bola teda okrem ich veľkosti iba tradícia, ktorá zachovala mená troch ich stavebníkov, a spomienka na spôsob ich stavby. Pritom táto tradícia bola najmä voči Chufuovi a Rachefovi veľmi nepriaznivá. Podľa Herodota „Egyptania tých kráľov z nenávisti nechcú ani volať menami“, a podľa Diodóra „ľud sa po ich smrti vzbúril a vyhádzal ich mŕtvolu z pyramídy“.

Pohľad, ktorý mohli vtedy pyramídy poskytnúť, bol však celkom iný ako dnes. Podľa súhlasných opisov žiarili v slnku ako obrovské monolity, pokrývala ich biela poleva z hladkých vápencových platní, kráslili ich stĺpové siene prilahlých zádušných chrámov, od ktorých viedli dlhé dláždené cesty do údolných chrámov nad Níлом. Pri pyramídach kráľov stáli malé pyramídy kráľovských manželiek a príslušníkov ich rodiny; všetky ohraničovali vysoké ozdobné múry. Po ich stranách sa potom rozkladali stovky výstavných hrobiek vysokých hodnostárov, kňazov a dôstojníkov, hlavných a osobných pisárov, dozorcov nad majetkom, nosičov vejára, krajských a iných náčelníkov a všetkých dvoranov, čo chceli aj po smrti ostať v blízkosti svojho pána a boha. Tak bola pyramída kráľovským „palácom večnosti“ a stredom veľkého „mesta mŕtvych“ – a živí mali prístup len do jej zádušného chrámu, keď sa tam konali bohoslužby na počesť „kráľa, ktorý vládol večne“.

Pritom bol tento pohľad v Herodotových časoch pomerne nový. Po

páde Starej ríše, ktorej králi si dali postaviť väčšinu pyramíd, nastalo v Egypte obdobie anarchie a krvavých bojov; ďalšie také bezvládie a vnútorné vojny nasledovali po páde Strednej ríše. Pyramídy stáli síce bokom od ľudských vášní, nie však ľudské vášne bokom od pyramíd. Vnikli do nich lupiči, ich chrámy padli za obeť plieniteľom, utrpeli škody vnútri i vonku. Po rozkvetení Novej ríše dostal sa Egypt pod moc slabých vládcov a pyramídy pustli; najhoršie sa im asi viedlo, ako celej krajine, za asýrskej okupácie. Keď saiský vládca Psamtek I. dosiahol roku 663 pred n.l. odchod Asýrčanov a založil novú (v poradí dvadsiatu šiestu) dynastiu egyptských kráľov, začal veľkoryso obnovovať staré pamiatky. Vtedy pyramídy znovu opravili, zatvorili a ich vchody zamaskovali; znovu sa im vrátil, po vynaložení nesmiernej ľudskej práce, starý lesk. V takom stave ich potom videl Herodotos.

Od obnovy pyramíd za „saiskej renesancie“ uplynulo však dodnes viac storočí ako od výstavby pyramíd po „saiskú renesanciu“. Znova tiahli Egyptom armády dobyvateľov, znova vládli nad ním cudzí panovníci, znova trpeli aj pyramídy. K ničivému dielu ľudí, ktorí v nich videli voľne prístupné kameňolomy, sa pripojil hľadavý zub času.

„Všetko na svete má strach z času, čas má strach z pyramíd,“ hovorí arabské príslovie. Nie je to celkom pravda. Stačí pozrieť na rozpadnuté malé pyramídy, stačí pozrieť na obnažené steny Veľkej pyramídy.

Čas však teraz pracuje pre pyramídy. Stačí pozrieť na doterajšie výkony, a najmä na plány Pamiatkovej správy Egyptskej arabskej republiky.

KALIF AL-MA'MÚN A ARABSKÍ HISTORICI

Roku 642 nášho letopočtu začala sa v dejinách Egypta nová epocha: dobyli ho Arabi. Amr Ibn al-Ás, vojvodca kalifa Omara, zmocnil sa roku 640 mesta Pelusia, dnešnej Faramy na východnom ramene nílскеj delty, potom porazil byzantské vojská pri Heliopole (starovekom One, dnešnom predmestí Veľkej Káhiry) a nakoniec vstúpil po štrnásťmesačnom obliehaní do hlavného mesta Alexandrie. Dňa 29. septembra 642 opustilo byzantské loďstvo alexandrijský prístav Šťastného návratu a nikdy sa už nevrátilo. Egypt sa stal arabskou krajinou.

Do arabského dobytia patril Egypt k byzantskej ríši a takmer tisíc rokov bol súčasťou gréckeho sveta – od onoho novembrového dňa roku 332 pred n.l., keď prijal Alexander Veľký v memfiskom chráme boha Ptaha dvojité korunu kráľa Horného a Dolného Egypta. Grécka bola ptolemaiovská dynastia, grécke bolo jej úradníctvo, grécka bola značná časť obyvateľstva, Alexandria bola jedným z najvýznamnejších stredísk gréckej kultúry; v gréckom jazyku vydávali svoje nariadenia i rímski vládcovia tejto krajiny. Napriek tomu bol Egypt len navonok grécky a v medziobdobí rímskej nadvlády len formálne rímsky. Zachoval si predovšetkým svoj starý etnický charakter; základnú masu obyvateľstva tvorili Egyptania, ktorí nemali inú vlasť ako Egypt, a bez ohľadu na všetky nové vplyvy pokračovali v tradičnom spôsobe života. Pre Grékov bol jednou z hellenizovaných krajín; pre Rimanov jednou z provincií, čo sa obsahovo rovná novodobému termínu „kolónia“. Pre Arabov, ktorí zabrali Egypt právom víťaza, mal sa stať novou vlasťou. Rýchlo ho osídlili a celkom mu vtisli svoj ráz.

Pôvodné egyptské obyvateľstvo si Arabi podmanili, pričom ho sčasti asimilovali a sčasti nechali žiť vedľa seba. Pokiaľ vieme, nenastali pri tom spočiatku nijaké násilnosti, hoci by neboli nepochopiteľné. Egyptania sa totiž nepostavili Arabom na odpor; boli už priveľmi zvyknutí na cudziu nadvládu, a tak v ich príchode videli iba zmenu svojich pánov, na ktorú nemali vplyv. Arabi to hodnotili kladne a usadzovali sa v Egypte ako v krajine, čo im nebola nepriateľská. Ich infiltráciu uľahčovala aj značná vnútorná diferenciácia egyptského etnika, a to triedna aj ideová. Egyptania sa väčšinou hlásili ku kresťanstvu, ktoré k nim začalo prenikať už v polovici 1. storočia a našlo u nich najmä svojim učením o posmrtnom živote úrodnú pôdu; napriek tomu mnohí z nich, hlavne chudobní roľníci a bezzemkovia, ostávali verní starým kultom. Kresťanskí Egyptania čiže Kopti (z gréckeho Aigýptos) sa s Arabmi nezmiešali; zachovali si vlastné náboženstvo, v ktorom prevládal tzv. monofyzitizmus (učenie o „jedinej prirodzenosti“ Kristovej) a zachovali si aj svoj jazyk. „Pohanskí Egypta-

nia“ (pagani) naproti tomu prijali od Arabov islam a celkom s nimi splynuli. Neskôr došlo k rôznym konfliktom medzi Arabmi a Koptmi, občas aj ozbrojeným, a Kopti, ktorí už dávno odvykli od vojnového umenia, v nich vždy podľahli. Arabský jazyk postupne v krajine prevládol a po podmanení Egypta Turkami (roku 1517, po víťazstve sultána Selima I. v bitke vybojovanej opäť pri Heliopole) koptčina ako živý jazyk zanikla. Ako posledný pozostatok poslednej vývinovej fázy starej egyptčiny sa však dodnes udržala v náboženských knihách Koptov – posledných dodnes žijúcich priamych potomkov starých Egyptanov.

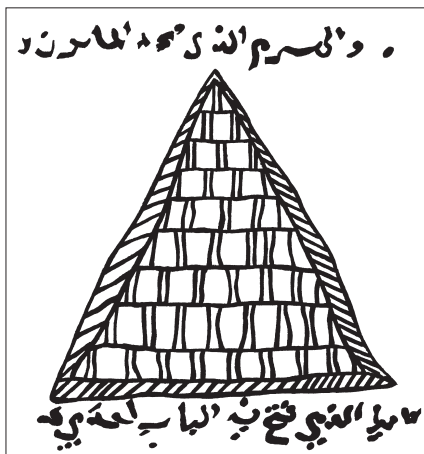
Pod pyramídami, ktoré jediné stáli v týchto pohnutých časoch nepohnu-to, objavil sa teda celkom nový ľud. Po Augustovi, Vespaziánovi, Hadriánovi a iných cisároch z Ríma a Byzancie putovali k nim kalifovia z Bagdadu. S nimi a po nich aj arabskí historici a spisovatelia.

Všetci ich obdivovali ako hotové zázraky. A keďže knihy európskych historikov nepoznali a od Koptov sa mnoho nedozvedeli, začali si o nich vymýšľať.

Arabi, ako je známe, majú obraznú fantáziu a sú vynikajúci rozprávkari.

Nič proti fantázii a rozprávkam, ale tu nám ide predovšetkým o opisy z úst očitých svedkov a o fakty z kníh historikov. Lenže opisy podľa nášho vkusu boli vtedajším arabským autorom cudzie a ich chápanie histórie sa od nášho líšilo. História je grécke slovo pre dejiny a dejepis, znamenalo pôvodne „datovanie“, „časový údaj“. Pritom vedu označovanú týmto slovom považovali Arabi až do celkom nedávnych čias len za pomocnú disciplínu, ktorej úlohou bolo slúžiť potrebám islamských náboženských náuk; asi ako u nás v stredoveku filozofiu, ktorú cirkev považovala za „slúžku teológie“. V kresbe charakteru a vo vystihnutí psychológie, ale

Pyramída podľa arabskej kresby
neznámeho autora
z 13. storočia

i vo farbitosti opisov sa arabským historikom vyrovná len málo európskych. No pokiaľ ide o kritický prístup k faktom a úsilie vysvetliť historický proces racionálne, vychádza ich hodnotenie podľa našich meradiel zväčša slabšie. Aspoň po Ibn Chaldúna (1332 – 1405), ale často aj po ňom.

„Arabským Herodotom“ sa nazýva Abú l-Husajn Alí al-Mas'údí, zakladateľ a autorita arabského dejepisectva, ktorý sa narodil koncom 9. storočia a zomrel roku 956, čiže roku 334 p.h. (po hidžre, Mohamedovom úteku z Mekky dňa 12. septembra 622, ktorým sa začína moslimský kalendár). Rovnako ako Herodotos napísal deväťzväzkové historické dielo, v ktorom si všima okrem dejín aj zemepis a národopis; šírkou svojich záujmov sa neobmedzuje na arabský svet, rovnako ako sa Herodotos neobmedzoval na grécky. Ale rozdiel medzi týmito dielami je zrejmý už z titulu: kým Herodotos nazýva svojich deväť kníh jednoducho Historiá, „De-

Syn Ramesseho II. Chaemwaset nechal opraviť Wenisovu pyramídu a zanechal nám o tom nápis na jej južnej stene.

jiny“, al-Mas'údí ich tituluje Murúďž az-zahab wa mádin al-džawáhir, čiže „Ryžovisko zlata a bane na drahokamy“. Práve v tomto diele zanechal nám al-Mas'údí jeden z najpodrobnejších opisov pyramíd, ktorý podáva údaje podľa vlastného pozorovania, a zároveň jeden z najstarších arabských záznamov o histórii ich stavby, žiaľ, bez presného udania prameňa.

„Súrid, syn Šalúkov, syn Sermúnov, syn atď., jeden z egyptských kráľov pred potopou sveta, postavil dve veľké pyramídy. Nie je známe, prečo ich nazvali neskôr po mužovi menom Šedád, syn Ádov, lebo ich nevybudovali Ádovci, ktorí nemohli dobyť Egypt, lebo im na to chýbala síla, ktorú mali Egyptania vďaka ovládaniu čarov.

Dôvodom pre stavbu pyramíd bol sen, ktorý sa sníval Súridovi tristo rokov pred potopou sveta. Zjavilo sa mu, že celú zem zaliala voda a že ľudia v nej bezmocne plávali ako utopenci, že hviezdy v zmätku opustili svoje cesty a s hrozným rachotom sa zrážali. Hoci ten sen na kráľa mocne zapôsobil, nikomu o ňom nič nepovedal, a v predtuche, že nastane hrozná udalosť, zvolal kňazov zo všetkých krajín a tajne im ho prezradil.“ Tí mu potom povedali, že krajinu postihne veľká pohroma, avšak potom bude zem znovu rodiť obilie a datle. „Nato sa kráľ rozhodol postaviť py-

ramídy a proroctvo kňazov dal napísať na stĺpy a veľké kamenné platne. Do vnútorných miestností uložil svoje poklady a iné cenné veci aj s telami svojich predchodcov. Rozkázal tiež kňazom, aby tam uložili písomné záznamy o svojej múdrosti a o vymoženostiach vied a umení. Potom dal vybudovať podzemné kanály až k vodám Nílu. Všetky komory vyplnil talizmanmi, idolmi a inými čarovnými vecami, ako aj písomnosťami kňazov, obsahujúcimi všetky druhy vedomostí, mená a vlastnosti liečivých rastlín, poznatky počtárskej a meračskej vedy, aby sa zachovali na prospech tých, čo im dokážu porozumieť.“

V ďalšom podáva al-Mas'údí opis troch „pyramíd pri Níle“, čiže pri dnešnej Gíze. Rozmery neuvádza, zato však iné zaujímavosti. Pred prvou z nich, zrejme Chufuovou, stojí „stĺpová sieň postavená z kamenných kvádrov spájaných olovom“; v druhej, „západnej“ (asi Rachefovej), „je trid-

Pohrebná komora Tetiho pyramídy

sať miestností pre posvätné symboly a talizmany zo zafíru, vojnové nástroje z nehrdzavejúceho železa a predmety z nerozbitného skla“. V tretej pyramíde, „farebnej“ (t.j. Menkaureho, lebo dolnú časť mala obloženú kvádrami z červenej žuly), „spočívali telá mŕtvych kňazov v sarkofágoch z čiernej žuly a pri každom bola kniha, v ktorej boli zaznamenané tajnosti jeho povolania a činy jeho života“.

Pokračovanie taktiež nie je nezaujímavé. „Kráľ ustanovil každej pyramíde jedného strážcu. Strážcom východnej pyramídy bola socha z čistej žuly, stojaca vzpriamene, so zbraňou podobnou oštepú; na čele mala hada, ktorý sa vymrštil na každého, kto sa priblížil, ovinul sa mu okolo krku, a keď ho zahrúsil, vrátil sa na pôvodné miesto na soche. Strážcom západnej pyramídy bola socha z čierneho a bieleho ónyxu, sediaca na tróne a ozbrojená kopijou, so strašidelným a iskrivým pohľadom; len čo tam dakto vstúpil, ozval sa okamžite temný zvuk a socha ho zahubila. Farebnej pyramíde určil za strážcu sochu na podstavci, ktorá mala silu zraziť každého votrelca a spôsobiť mu smrť. Po dokončení celého diela kráľ zariadil, aby pyramídy obchádzali živí duchovia, a potom nariadil, aby sa im prinášali obete. Tak zabránil, aby do pyramíd vnikli cudzie osoby,

s výnimkou tých, čo boli vzhľadom na svoju dôstojnosť hodné, aby dostali povolenie na vstup.“

Tento bezpečnostný systém dokonale fungoval; možno ešte v al-Mas'údího časoch. „Ducha severnej pyramídy videli, ako ju obchádza v podobe holobradého mladíka s dlhými zubmi a s ožltnutou pleťou. Duchom západnej pyramídy je nahá žena, ktorá uchvacuje ľudí a zosiela na nich chorobu; vídajú ju tam na pravé poludnie a pri západe slnka. Duch farebnej pyramídy má podobu starého muža, ktorý obchádza pyramídu, mávajúc ohňom v nádobe podobnej kadidelnici, používanej v kresťanských chrámoch; tak ho tam aj videli.“

To by azda stačilo. No pripojme ešte záver, v ktorom al-Mas'údí uvádza, že Súrid napísal na pyramídy arabským písmom slová: „Ja, kráľ Súrid, som postavil tieto pyramídy a dokončil som ich za šesťdesiat rokov. Nech sa pokúsi, kto príde po mne, zničiť ich za šesťsto rokov! Zničiť je, pravda, ľahšie ako postaviť. Zaodel som ich hodvábom, nech sa ich pokúsi prikryť rohožami!“

Najmenej pol tucta arabských historikov túto historku opakovalo; niektorí doslovne, iní vylepšene. Asi najfarebnejšie a najfantastickejšie podrobnosti k nej pripojil Ibrahím Ibn Wasíf Šáh v Dejinách Egypta a jeho divov z 12. storočia. Od svojich predchodcov sa ináč odchyľil najmä v tom, že onen Súridov sen zaradil do čias „tristo rokov po potope“, čo mu ale nebránilo, aby pyramídy nevyhlásil za „predpotopné stavby“.

Máme však správy o pyramídach aj od nehistorikov. Pravdepodobne najstaršia pochádza od astronóma al-Balchího, teda muža navyknutého pozorovať a racionálne myslieť. Celým menom sa volal trocha zložite (Abú Ma'sar Džáfar Ibn Muhammad Ibn Amar al-Balchí), ale v Európe bol známy pod menom Abumazar; roku 1488 vyšiel v Augsburgu latinský preklad jeho diela Astrologické kvety a o rok neskôr O veľkých konjunkciách, roku 1506 vydali Benátčania jeho Úvod do astronómie. Pochádzal z perzského mesta Balchu, zomrel v Bagdade roku 272 p.h., čiže roku 894. Zachovala sa jeho stať o pyramídach z knihy Tisíce a mnohé iné.

„Múdri mužovia pred potopou, predpovedajúci trest z neba, a to buď vodou, alebo ohňom, takže bude zničené všetko živé, postavili na vrcholoch hôr v hornom Egypte mnoho pyramíd z kameňa, aby v nich našli záchranu pred hroziacou katastrofou. Dve z týchto budov vynikli nad ostatné výškou, lebo boli štyristo stôp vysoké a rovnako dlhé a široké. Dĺžka a šírka každého kameňa bola osem až desať laktov a boli tak dokonale uložené jeden vedľa druhého, že škáry nebolo takmer vidieť. Na vonkajšej strane týchto budov, zázraku ľudskej práce, bolo napísané vytesaným písmom: ‚My sme ich postavili, a kto sa pokladá za silného, nech ich zničí; nech však pritom uváži, že zničiť je ľahšie ako postaviť!‘“

Keď takto písali historici a vedci – ako písali autori rozprávok?